

UOT 398; 801.8

**“KİTABI-DƏDƏ QORQUD” MOTİVLİ BƏDİİ ƏSƏRLƏRDƏ
MÜBALİĞƏLƏRİN ÜSLUBİ ÖZƏLLİKLƏRİ****A.S.MƏMMƏDOVA**
Bakı Dövlət Universiteti
Yunur77@rambler.ru

Məqalədə KDQ və KDQ motivli çağdaş bədii əsərlərdəki mübaliğələrin işlənmə xüsusiyyətləri təhlil olunur.

Tədqiqat zamanı qədim dövrdən bu günə gəlib çıxmış, çox böyük dəyişikliklərə uğramamış mübaliğələrin gizli və aşkar məqamları həm ayrılıqda, həm də müqayisədə nəzərdən keçirilir. Həmçinin, KDQ dilinin məcazlar sistemi ilə müasir dilin eyni yaruslardakı vahidləri arasında oxşar və fərqliliyin səbəbləri araşdırılır.

Açar sözlər: epos, mübaliğə, bədii dil, ekvivalent, invariant, adekvat

“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarının dili mübaliğələrlə zəngindir. Dastanlarda işlənən mübaliğələri üç qrupa ayırmaq olur: a) oğuz həyatına aid hadisələr və qiymətlər; b) düşmənlə bağlı olanlar; c) təbiətlə bağlı olanlar. KDQ-də mübaliğələr bəzən genişləndirilmiş, bədii təyinlə paralel işlənir. Mübaliğələr qəhrəmanların güc və qüdrətini, bəylərin səxavət və xeyirxahlığını, düşmənlərin məkr və hiylələrini, qorxuncluq və eybəcərliyini açmaq məqsədi daşıyır, nəql edilən hadisələrin emosional və ekspressivlik çalarlarını artırır. KDQ dilinə və üslubuna xas olan bu xüsusiyyət KDQ motivli müasir ədəbi nümunələrdə də öz əksini tapır. Bu, dastanların yaratdığı ovqatı, təsir gücünü qorumaq məqsədilə KDQ dastanlarında işlənmiş bir sıra mübaliğələrin KDQ motivli bədii əsərlərdə verilmə üsullarını nəzərdən keçirmək maraqlıdır.

«Atdığı taş yerə düşməzdi. Yerə dəxi düşsə, toz kimi sovrılardı, ocaq kimi oyrulardı, üç yıldıraq taşı düşdigi yerin otu bitməzdi» (1, 48).

Bu parçada çobanın sapandla daşı çox uzağa atması, onun düşdüyü yerə otun bitməməsi əsas mübaliğələrdir. Təbii ki, atılan daş yerə düşməlidir. Lakin çoban sapandı ilə daşı o qədər uzağa atır ki, onun düşüb-düşməməyi qaranlıq qalır. Anarın Dədə Qorqudunda Qaraca çobanın sapandı ilə bağlı

mübaligə ifadəsini tapmamışdır. Səhəng sapandın təsvirinə geniş yer ayırır. İki mübaligə vardır:

Daş atar on batmanda,
Atdığı boşa getməz,
Göydə milçəyi vurar,
Düşə yerdə ot bitməz» (2,176)

Şairin təsvirində işlənmiş «göydə milçəyi vurar» ifadəsi mübaligənin təsir gücünü azaldır. Milçəyi vurmaq ifadəsi, əslində hədəfi vurmaq, boşa çıxmaq mənasındadır. On batmanlıq daş atan əzəmətli sapandla göydə milçəyi vurmaq sanki bu nəhəngliyi, əzəməti zəiflədir.

Nəbi Xəzridə sapanddan atılan daşın yerə düşməməsi mübaligəsi yoxdur.

«Onun sapandından çıxan daşların
Üç il ot bitməyir
Düşdüyü yerdə» (3,76).

KDQ motivli müasir ədəbi əsərlərdə istifadə olunan bənzətmələr, müqayisələr, mübaligələr, ümumiyyətlə məcazlar sənətkarın həm mövzuya, süjetə münasibəti, folklor və epasa qayıdış tərzini, təhkiyə forması ilə seçilir. KDQ motivlərini təkrar canlandıran şair və yazıçıların, təbii ki, yaratdıqları əsərlərdə hadisələrə öz münasibətləri vardır. KDQ epos olmaqla yanaşı, «xalqın həyat tərzini, güzəranını, ədəb-ərkan qaydalarını, milli xarakterin özəlliklərini, ruhunu, mahiyyətini tam şəkildə əks etdirir» (4,25). Bu tamlıq bütün boylarının vəhdətində də, ayrıca bir boyun özündə də qorunub saxlanılır. Dastanda hər bir oğuz igidinin obrazı sevilə-sevilə yaradılmış ümumxalq danışmaq dilinin sözləri ilə, emosional-ekspressiv çalarları ilə bəzədilmiş, nurlandırılmışdır. Eposun yaradıcısı xalqın özüdür. Onun, dil və sənətkarlıq ecazkarlığı, böyüklüyü xalqın hadisələrə, insanlara münasibət təkrar canlandırıldığıda, müasir ədəbi dil süzgəcində verildikdə bu qəhrəmanların qazandıqları itirdiklərini üstələmir. Belə bir nəticə, hər şeydən əvvəl, ondan qaynaqlanır müasir Azərbaycan, ümumiyyətlə türk oxucusuna qəhrəmanların hər biri tanışdır. Onlar Dədə Qorqud dilindən, təhkiyəsində güc alıb ürəklərdə özlərinə yer tutmuşlar.

Bədii əsərdə ona aid ardıcılığı dəyişmə əsərin ümumi məzmununa, yaradılmış obrazın tamlığına, hadisənin yerində nəqlinə təsir göstərir. Hər bir ədəbi əsər bir bütöv, bir tamdır. Həmin bütövün hissələri müxtəlif linqvistik və ekstralingvistik vasitələrlə bir-birinə bağlanır, hörülür.

K.Abdullayev haqlı olaraq qeyd edir ki, «Dədə Qorqud dastanı insan cəmiyyətindən –insan keçidin ən ümumi, ən aparıcı məqamlarını təsvir etdiyi surətlərində, hadisələrində yaşadır... Bu anlamda dastan indii təsəvvür ediləndən də çox-çox qədim bir dövrün məhsuludur və heç şübhəsiz ki, yaradılan dastanla yazılan dastan bir-birinin eyni deyil» (5,4). Dastandakı mif və əsatir izləri qeyd olunan qədimliyin təsdiqidir. Bununla belə, boylarda mif və əsatir təmsilçiləri ilə yanaşı real insanlar həyat sürür, yaşayır, yeri gələndə şər qüvvələr üzərində qələbələr qazanırlar. Digər tərəfdən, müasir oxucu üçün Təpəgözün varlığı real deyildir. KDQ-də Polifem oxucunu real həyatdan ayıra

bilmir. Bu ayrıca bir boyda üzə çıxan nəhəngdir. Təpəgözlə eyni məkan və zamanda yaşayanlar real insanlar, oğuz elinin adamları və igidləridir. KDQ-də əfsanə ilə gerçəklik obrazlı dillə bir-birinə qaynayıb-qarışıb. Elə ona görədir ki, KDQ dastanlarındakı mübaliğələrin bir qismi də kökünə, yaranma tarixinə görə qədimlərə gedir. Həmin mübaliğələrlə müasir insanı aid əşyaları, xüsusiyyətləri təsvir etmək oxucunu gerçəklikdən uzaqlaşdırır. Bu, dastanların real bir xalqın, toplumun, öz adət-ənənələri, qayda-qanunları olan cəmiyyətin həyatından bəhs etməsini şübhə altında qoya bilərdi. Qeyd olunan fikirlər KDQ motivli çağdaş bədii əsərlərə aiddir. KDQ-nin özü isə mifoloji və real gerçəkliyin adamları ilə həqiqət kimi səslənir.

KDQ motivli çağdaş əsərlərdə bəzi mübaliğələrin çıxarılmasının səbəblərini burada axtarmaq lazım gəlir. Anar Qaraca Çobanın atdığı daşın yerə düşüb-düşməməsi haqqında oxucusuna məlumatı əsərin əvvəlki hissələrində verir. Yazıçı Qaraca Çobanın təsvirinə ayrıca yer ayırmışdır. Burada Çobanın sapandı KDQ-dəki kimi təsvir olunur, onun məziyyətləri, xırdalıqları açılır. Eyni zamanda, KDQ-də Qazanın qardaşı Qaragünəyə aid edilən mübaliğə «acığı tutanda qara daşı kül etmək» Qaraca Çobana xas xüsusiyyət kimi qələmə alınır. Bununla yanaşı, Anarda «Qaraca Çobanın iri bir çomağı vardı. Onu yanınca sürüdükcə torpağa xış kimi cızıq salırdı» (4,18). KDQ-də belə mübaliğə yoxdur. Anarın əsərə daxil etdiyi bu mübaliğə müasirliyi ilə seçilir. Çünki, KDQ qəhrəmanlarının əkinçiliklə məşğul olmasından dastanda söhbət getmir. Dastanda maldarlıq daha ön planda verilmişdir. Xış tarixən daha sonrakı dövrlərin əkinçilik alətidir. Mübaliğədə istifadə olunan qəhrəmanların yaşadığı dövrdən sonranın malıdır. Buna baxmayaraq çomaqla bağlı mübaliğə Çobanın nəhəngliyindən, əzəmətindən, azmanlığından xəbər verir. Vuruş meydanında Anar Qaraca Çobanı sapandsız da qoyur. Daşı tükənən çoban qoyunu, keçini sapanda qoyub atır. Ancaq bu vuruş səhnəsində Qaraca Çobanın «xış kimi cızıq salan» çomağı ortaya çıxmır. Çoban bağlandığı ağacdən bir budaq qoparıb çomaq edir. Beləliklə, «xış kimi cızıq salan çomaq» mübaliğəsi yalnız azmanlığı təsdiqləyən detal kimi yadda qalır.

KDQ-də Qaraca Çobanın sapandı haqqında məlumat Qazanla Çobanın Qıpçaq Məlikin adamları ilə döyüşü ərəfəsində səslənir. Bu döyüşqabağı vəziyyətin, tərəflərin güclü və zəif yerlərinin təsviri prosesidir. Oğuzun iki igidi böyük bir ordu olan düşmənlə üz-üzə qalmışdır. Bu mübarizədə iki nəfərin qalib çıxması müasir oxucu üçün real olmadığı kimi, KDQ dövrü üçün də həqiqətə az yaxın haldır.

Eposda oxucu həqiqətə hazırlanır. Düşmənlər sayca çoxdur, ancaq qorxaq və zəifdir. Qarşı tərəfdə əfsanəvi sapandı olan çoban durur. Çoban illərin sınağından çıxmış ağacı dartıb kökündən çıxarmaq qüdrətindədir.

Nəbi Xəzrinin əsərində Çobanın sapandı haqqında məlumatlar daha əvvəldə, qoyunları aparmağa gələn düşmənlərlə vuruşdan qabaq oxucuya çatdırılır.

Eposda qəhrəmanlıq, igidlik meydana aşkara çıxır. Qaraca çoban igidliyini, alplığını birinci döyüşdə təsdiq edir, bir qədər də dəqiq desək, böyük

qəhrəman olduğunu döyüşdə sübut edir. Bu cəhət KDQ dastanlarına xas olan əsas xüsusiyyətdir. İgidlik göstərməyən ad almır, igidlik göstərməyən mövqə qazanmır. Dastandan məlum olur ki, qəhrəmanlara ad birdən birə, onlar doğulan kimi verilmir. Adı qazanmaq lazımdır. Və bəzən ad qazanmaq uğrundakı mübarizə özü bütövlükdə boyun meydana çıxmasını, formalaşmasını şərtləndirir» (5,60). Salur Qazanın evinin yağmalandığı boy bu baxımdan formalaşmışdır. Bu boy Qaraca Çobanın boyu deyil. Qaraca Çoban buradakı personajlardan, ön planda olan personajlardan biridir. KDQ-də bu boy çobanın mədhinə, onun igidliyinin tərənnümünə köklənməmişdir. Çoban öz işini yerinə yetirir və sonda ona heç ad vermirlər. Dədə Qorqud gəlib çobanı tərifləmir, igidlik göstərməsindən söhbət açmır. Boyun fokus nöqtəsində Qazan, Uruz və Burla xatun durur. Oğul və arvad sədaqəti, ərin ərliyi, dost-düşmən qütbləri, sədaqət və satqınlıq qütblərinin açılması boyun əsas məğzi, mahiyyətidir. Oğuz elində qadın ərinə, oğul atasına, çoban ağasına sadıq olduğu kimi, xanını, bəyini, oğlunu, övladını satanlar da vardır. Qütbləşmə, ayrılma bu boyda hiss olunur, görüntüləri seçilir. KDQ motivli çağdaş əsərlərin üçündə bu boyun KDQ-də daşdığı bədii və ictimai-sosial, hüquqi yük ondan alınmışdır. Səhənd boyu «Qaracıq Çoban» adlandırır, Nəbi Xəzrinin «Əfsanəvi yuxular»ında ana və oğul obrazları, ərinə sədaqətli qadın obrazı qorunub saxlanılır. Qaracıq çoban isə Qazandan ön plana keçirilir, ona aparıcı funksiya verilir. Altı yuxudan biri çobana həsr olunmuşdur. Yuxuda bir çoban gördüm». Elə bu səbəbdəndir ki, sapandla bağlı mübaligə dastandakı yerindən qoparılib əvvələ aparılır. Qaracıq Çoban hələ ilk vuruşdan vəsf edilir, öyünə obyekt olur:

«Kimdir tanımayan
Onu cahanda,
Ellərə yayılıb mərdlik sədası.
Hər dəfə atanda
Qoyur sapanda
On iki batmanlıq qaya parçası,
Əyilib önündə düşmən başları,
Təkdir igidlikdə, təkdir hünərdə» (3,76).

Orta məktəbin yuxarı sinif şagirdləri üçün KDQ motivləri əsasında yazılmış hekayələr kitabında da Qaraca çoban obrazı fəal mövqeyə çıxarılmış, əsas qəhrəman kimi təqdim olunmuşdur. Müəllif özü hekayələrlə bağlı yazmışdır: «El gücü» kitabındakı hekayələr «Dədə Qorqud» dastanlarının nə müasir dilə tərcüməsi, nə də təbdilindən ibarət deyildir. Burada müəllif nəşriyyatın tapşırığı üzrə, həmin dastanlardakı mövzu və məzmunundan istifadə ilə həm əsas məfkurə, həm də ədəbi növ etibarilə yeni hekayələr yazmışdır. Bu hekayədəki başlıca hadisələr və qəhrəmanlar dastanlardakı hadisə və qəhrəmanlar olmaqla bərabər, onlar xeyli dəyişdirilmiş, hadisə və qəhrəmanların səciyələrinin ictimai kök və səbəbləri düzgün göstərilməyə çalışılmışdır» (6, 5).

Təbii ki, 1948-ci ildə buraxılmış KDQ motivli hekayələr kitabında sosializm realizmi, əməkçi insana münasibət daha qabarıq nəzərə çarpır. Burada

Qaraca Çobanın sapandı yoxdur. O, düşmənlərlə çomağı, payası ilə vuruşur. Qaraca Çobanın təbliğ və tərənnüm olunduğu hekayədə əməkçi xalqla yaxınlaşma, son nəticədə onların hünər və igidliyini qiymətləndirmə təntənəsi saxlanılmışdır. El gücü hekayəsinin finalında Qazan xanın Çobana «Var ol, oğul çoban» müraciətindən sonra çobanın «Var olsun el gücü!» ümumiləşdirilməsi səslənir.

«Əgər adi danışqda hər bir söz bilavasitə danışq obyektinə yönəldilirsə, bədii əsərdə həmin söz obrazı ifadə edir, daha doğrusu, oxucunun təsəvvüründə müəyyən bir obraz yaradır, buna görə də hər bir situasiya müəyyən bir sözün etimoloji mənasına daha yeni bir məna da (yəni bədii məna) əlavə edir (7, 292).

İfadəlilik, emosionallıq, sözlərin qazandıqları və ya ümumi kontekstə əlavə etdikləri yeni mənalara bədii-estetik keyfiyyətləri özündə təcəssüm etdirir. Söz öz məna qəlibindən çıxır ümumi kontekstin və ya işləndiyi kontekstin məna qəlibində özünəməxsus yer tutur. Bədii əsərlərdə «hər bir söz təsvir olunan səhnələrlə, obraz və xarakterlərlə möhkəm vəhdətdə çıxış edir ki, bu da bədii dilə xüsusi emosionallıq və ifadəlilik gətirir» (8,17).

Bədii əsərdə işlənən mübaliğələr ayrılıqda götürülmüş bir söz deyildir. Mübaliğə sözlərin birləşərək yeni bir məna əmələ gətirməsidir. Mübaliğələr fikrin obrazlı ifadəsinin bir forması, təsvir olunan hadisənin invariant hadisələrdən seçilməsinə, fərqləndirilməsinə xidmət edir. Hadisələrin ekvivalentliyi, adekvatlığı, oxşarlığı, nəhayət invariantlığı, bədii əsərlərdə onların eyni formada təsvirinə bəzən zəmin yaradır, bəzən isə eyni hadisələrin fərqləndirilməsinə xidmət göstərir. KDQ-də belə mübaliğə formaları az deyildir. Eyni formalar KDQ motivli çağdaş bədii əsərlərdə də yetərincədir.

Haqlı olaraq qeyd edilir ki, «ümumxalq dili əsasında yaranmış ədəbi dilin spesifik üslublarından biri olan bədii dil öz işlənmə xüsusiyyətlərinə, təsir qüvvəsinə və dərəcəsinə görə sözün, geniş mənasında yaradıcılıq məhsulu kimi izah edilə bilər» (9, 15). KDQ eposunun dili elə ümumxalq dilidir. Eyni motivdə yazılmış bədii əsərlərdə bu dilin özəlliklərinin yeri gəldikcə qorunub saxlanması yaradılmış yeni əsərlərin təsir və ifadə gücünü, onun xəlqiliyini artırır. Bu faktı KDQ-də həmin motivdə istifadə olunmuş bəzi mübaliğə formalarının təhlili ilə aydınlaşdırmağa çalışaq. «Dəpə kibi ət yığ, göl kibi qımız sağdır».

«Dəpə kibi ət yığdı. Göl kimi qımız sağdırdı» (1, 35)

«Üç yerdə təpə kibi taş yığdı» (1, 43).

KDQ-də bu mübaliğə müxtəlif boylarda, müxtəlif məqamlarda keçir. Şübhəsiz ki, təpə kimi ət yığmaq, təpə kimi Daş yığmaqla müqayisədə daha böyük şişirtmədir. Mübaliğə tələb olunan lazım gələndən də artıq toplanmasını, yetərincə olmasını bildirmək üçün istifadə olunmuşdur. Dirsə xan qonaqları üçün bir göl qədər qımız ehtiyatı görmüşdür. Təpə kimi ət yığdırmışdır. Ona görə ət yeməmiş, qımız içməmiş qonaq ola bilməz. Bu həm də Dirsə xanın səxavət və əliaçıqlığının göstəricisidir. Anarın Dədə Qorqudunda «Qoyunlar kəsilib şaqə-şaqqa bölünürdü, təpə kimi ət yığılır, göl kimi süd sağılırdı.

Adamlar Bəyburanın qapısına əliboş gəlib əlidolu qayırdı» (10,13). Qaraca çoban düşmənin hücumuna hazırlaşarkən üç yerdə tərəkimi daş yığır. Əgər tərəkimi ət qonaqlar üçün yetərinəcə və daha çoxdursa, çobanın yığa biləcəyi bir tərəkimi daş kifayət etmir. Eyni zamanda, burada döyüşün strateji xüsusiyyəti də nəzərə alınmışdır. Çoban ancaq bir yerdən döyüş aparmalı deyil, çox olan düşmənin ona müxtəlif yerlərdən, mövqelərdən hücum edə biləcəyinə, ona görə də çoban üç yerdə tərəkimi daş yığır.

«O üç yerdə daşlar yığdı
Tərəkimi-tərəkimi,
qalaq-qalaq...»(3,77)

«Çağırıldı cüt qardaşın,
Yığdı çöllərin daşın.
Üç yerdə daş topladı.
Bərkitdi dörd bir yanın,
Açdı əlinə aldı
Ala qolu sapanın» (2,170)

Göründüyü kimi, Nəbi Xəzridə tərəkimi daş yığmaq mübaliğə forması qismən qorunmuşdur. Şair «tərəkimi» və «qalaq» sözlərinin təkrarından əmələ gəlmiş qoşa sözdən istifadə etmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, «qalaq» və «qalaq-qalaq» sözləri KDQ-dəki «tərəkimi daş yığmaq» ifadəsinin təsir gücünə malik deyildir. KDQ-dəki tərəkimi daş yığmaq həm toplanmış daşın çoxluğunu göstərir, həm də müəyyən bir nizam, səliqə-sahmana işarə edir. Daşları tərəkimi-tərəkimi, qalaq-qalaq yığmaq nizamı və çoxluğu arxa plana keçirir, qərribə bir səliqəsizlik effekti verir. Eyni zamanda, tərəkimi-tərəkimi, qalaq-qalaq daş yığmada daşların kiçikliyi mənasının işartıları hiss edilir. Qeyd olunan mövqedən məsələyə yanaşdıqda «üç yerdə daş toplamaq» səliqə-səhmandan, hazırlıqdan daha emosional xəbər verilməsidir. Lakin sonuncuda mübaliğə yoxdur. Daşın yetərliliyi nəzərə çarpmır. Bu isə emosional deyim üçün vacibdir.

Ümumiyyətlə, KDQ-də sözlər özlərinin həm müstəqim mənaları, həm birləşmə tərkibində, həm ümumi mətn səviyyəsindəki mənaları yerli-yerindədir. Eposun bədii dili sapa düzölmüş muncuqlara bənzəyir və hər bir muncuq öz yerində, öz gözəlliyi, emosional-ekspressiv çaları ilə eposa can və ruh verir. Bədii dildə kəmlilik və izafilik əsərin estetik qavramına, onun ideyasına, açıq və gizli tərəflərinə təsir göstərir. Bədii əsər yalnız onda yazılanların birbaşa dərki deyildir. Qavrama, dərketmə həm də oxucunun hiss və həyəcanlarının, bədii dildən aldığı yaradıcı impulsun nəticəsi ilə birləşir. Ona görə də yerinə qoyulmayan söz də, artıqlıq edən söz də əlavə yozumlara yol açır, ümumi qayədən uzaqlaşdırır. Əlbəttə, hər bir sənətkarın, yazıçının, şairin fərdi üslubu, mövzuya fərdi yanaşma tərzidir. «Bədii dilə xas olan cəhətlər onun daha çox individual olmasına imkan yaradır, çünki bədii dil müəyyən mənada subyektiv xarakter daşıdığı üçün, hər bir yazıçı və şair özünəməxsus bədii dil formalaşdırır və ümumi dilin inkişafına müəyyən bir zənginlik gətirir» (7, 292). Məsələ-

yə bu prizmadan yanaşdıqda KDQ motivli çağdaş bədii əsərlərin dil və üslub özəlliklərini KDQ-nin dil və üslub özəlliklərinin inikası kimi görməyin yanlışlığı açıq-aydın hiss olunur. Əlbəttə, belə bir mövqe yanlışdır və belə olduqda KDQ motivli əsərlərin yazılmasına da ehtiyac görünməzdi. Eposun dil və üslub xüsusiyyətləri həm ayrılıqda tədqiqat obyektidir, həm də müqayisədə öyrənilməlidir. KDQ motivli müasir əsərlərin yazılması əslində eposun bütün dəyərlərinə, həm estetik, həm bədii, həm ictimai-siyasi, həm dil, həm də başqa xüsusiyyətlərinə yeni baxışı, ondakı gizli və aşkar məqamları açmağa, ən qədim dövrdən bu günə gəlib çıxmış, çox böyük dəyişikliklərə uğramamış dilin, onun ifadə, eləcə də üslub xüsusiyyətlərinin inkişaf mənzərəsini aydınlaşdırmağa xidmət göstərməlidir. KDQ dilinin məcazlar sistemi ilə müasir dilin eyni yaruslardakı vahidləri arasında oxşarlığın və fərqliliyin səbəblərini görmək, axtarmaq vacib şərtidir. Bir daha qeyd etmək lazımdır ki, KDQ dili həm ünsiyyət vasitəsi olan dil kimi, həm də bədii dil kimi elə bir zərgər dəqiqliyinə malikdir ki, onu yaxşılaşdırmaq mümkün deyildir. Ən azı ona görə mümkün deyildir ki, bu epos türk xalqı üçün fetişlənmiş, ilahiləşmiş bir abidədir. Yüksək materiyada isə qüsurlu və çatışmazlıq axtarmaq ona görə çətindir ki, bu iş hər hansı fərdi tədqiqatçının səlahiyyətlərindən yuxarıda duran bir hadisə və işdir.

ƏDƏBİYYAT

1. "Dədə Qorqud kitabı" Bakı: Maarif, 2004, 350 s.
2. Səhənd. Sazımın sözü. Bakı: Yazıçı, 1984, 254 s.
3. N.Xəzri. Seçilmiş əsərləri. 6 cildə, IV c. Bakı: Yazıçı, 1984, 263 s.
4. Anar. Dədə Qorqud dünyası //Dədə Qorqud aliliyi. Bakı: Sultan Graphijs, 1999,536 s.
5. Abdullayev K.Gizli Dədə Qorqud. Bakı:Yazıçı,1991,152 s.
6. El gücü. Bakı: Uşaqgənənəşr, 1948, 101 s.
7. Elçin. Tənqid və ədəbiyyatımızın problemləri. Bakı: Yazıçı, 1981, 361 s.
8. Ефимов А.И. О языке художественных произведений. М.: Прогресс, 1974, 195 s.
9. Axundov A. Dilin estetikası. Bakı: Yazıçı, 1985, 224 s.
10. Anar. Dədə Qorqud.Bakı: Gənclik, 1983, 164 s.

ГИПЕРБОЛЫ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ, СОЗДАННЫХ ПО МОТИВАМ «КИТАБИ-ДЕДЕ КОРКУД»

А.С.МАМЕДОВА

РЕЗЮМЕ

В данной статье исследуются особенности употребления гипербол в художественных произведениях «Китаби-Деде Коркуд» древнего периода, созданных по мотивам этого памятника.

В ходе исследования рассматриваются скрытые явные признаки гипербол. Причем исследование это проводится в хронологическом порядке и ведется как в частном виде, так и в сравнительном аспекте. Кроме того, выявляются причины сходства и различий между системой иносказаний языка и «Китаби-Деде Коркуд» и единицами того же яруса современного языка.

Ключевые слова: эпос, сравнение, гиперболы, литературный язык, инвариант, адекватный

**PECULIARITIES OF HYPERBOLAS IN THE WORKS CREATED
ON THE MOTIVES OF «DEDE GORGUD»**

A.S.MAMMADOVA

SUMMARY

The peculiarities of use of hyperbolas in the works of art written on the motives of “Kitabi-Dede Gorgud” are researched in the paper.

Latent and obvious motives of hyperbolas are examined. The research is carried out in a chronological order from comparative and private aspects. Besides, similar and distinctive features between the language allegory of both “Kitabi-Dede Gorgud” and the units of the same branch of the modern language are revealed.

Key words: epic, comparison, hyperbole, literary language, invariant, adequate